

Vaginaal speculum V09488

Het vaginaal speculum maakte in de achttiende eeuw zijn opmars in de Westerse wereld. Het instrument werd (en wordt nog steeds) ingezet in een medische context. Toch beargumenteren historici dat het sterk samenhangt met controle en macht over vrouwenlichamen. In de achttiende en negentiende eeuw stond het vaginaal speculum symbool voor de eerder lastige relatie tussen mannelijke artsen en vrouwelijke patiënten. In deze periode werd het blootstellen van vrouwenlichamen - letterlijk - gezien als moreel slecht. Veel artsen weigerden dan ook de vagina visueel te onderzoeken. Dit kwam niet enkel voort uit schaamte, maar ook uit de angst om beschuldigd te worden van het initiëren van seksuele handelingen. Enkel aanraking, zonder te kijken, werd daarom dus gedoogd. Men associeerde het vaginaal speculum aanvankelijk dan ook met seks en 'onkuise' vrouwen voor wie de moraal niet leek te gelden: sekswerkers. Vaginale onderzoeken bij sekswerkers werden dan wel uitgevoerd met het speculum, en geneeskundestudenten konden dit onderzoek zelfs gaan bijwonen. Ook vrouwen in de menopauze werden onderworpen aan een onderzoek met het vaginaal speculum. Artsen geloofden dat de ernst van klachten bij de menopauze verband hield met hoe zedig of onzedig de vrouw had geleefd. Het vaginaal speculum heeft dus historisch gezien ook een sterke morele connotatie.

Wanneer artsen geleidelijk aan toch de voordelen van het speculum inzagen bij vaginaal onderzoek van vrouwen in het algemeen, discussieerden artsen over de voor- en nadelen. Tegenstanders ervan geloofden dat het gebruik van het speculum de vrouw ziek kon maken. Ook de angst om het maagdevlies te breken was aanwezig. Artsen die het instrument wel gebruikten, zetten het in voor gynaecologische behandelingen, eerder dan voor het stellen van diagnoses. Veel artsen zagen het gebruik echter als behorend tot 'handwerk', iets wat in de negentiende eeuw enkel toebehoorde aan de chirurg. In de vroege twintigste eeuw kwam vervolgens het beroep van de gynaecoloog op: deze gespecialiseerde artsen eigenden zich het vaginaal speculum toe om afstand te creëren van artsen die het instrument weigerden te gebruiken. Het speculum was niet meer weg te denken uit het gynaecologisch onderzoek.

In de tweede helft van de twintigste eeuw dachten feministen steeds meer na over de relatie tussen het vrouwenlichaam en de geneeskunde. Zo stelde de New Women's Health Movement dat vrouwen geen lichamelijke autonomie bezaten. Ze noemden een gynaecologisch onderzoek met een speculum, dat passief verloopt, zelfs een vorm van verkrachting. Daarom riepen deze feministen op om zelf naar de baarmoeder te kijken met behulp van een vaginaal speculum en spiegel. Het vrouwenlichaam zou volgens deze vrouwen dan niet langer het object zijn van een passieve, medische examinatie onder een mannelijke blik.

Dit speculum is in de negentiende eeuw ontworpen door de Franse arts en chirurg Philippe Ricord. In zijn studie *Traité complet des maladies vénériennes* beschrijft hij verschillende

geslachtsziektes, en laat hij zien hoe hij met het speculum de verschijnselen van de ziektes kan opsporen. Daarom was de associatie tussen het onderzoek op geslachtsziektes bij sekswerkers en het vaginaal speculum vroeger groot. Ricord pleitte echter voor het gebruik van het speculum bij alle vrouwen die klachten hebben van een geslachtsziekte.

Literatuur:

Philippe Ricord, *Traité complet des maladies vénériennes* (Parijs: Imprimerie Beau Jeune, 1862), 15.

Margarete Sandelowski, 'This most dangerous instrument: propriety, power, and the vaginal speculum', *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing* 29, nr. 1 (2000): 73-82.

Judith A. Houck, *Looking Through the Speculum: Examining the Women's Health Movement* (Chicago, University of Chicago Press, 2024).

Rina Knoeff, 'De eendenbekparadox', *Wonderkamer; Magazine voor Wetenschapsgeschiedenis* nr. 6 (2022): 12-19.

Jolien Gijbels en Kaat Wils, 'Medicine, health and gender', in *Medical histories of Belgium*, onder redactie van Benoît Majerus en Joris Vandendriessche (Manchester: Manchester University Press, 2021).

Renske Smekens, mei 2024